

Становище

за дисертационния труд на Тенчо Николов Попов на тема „Българските средновековни монети като извор за историята. Монетосечения на цар Йоан Асен II с деспот Мануил Комнин Дука и деспот Михаил II Дука: Солун и Епир под върховната власт на българския цар след 1230 г.“ с научен ръководител проф. д-р Милияна Каймакамова за придобиване на образователната и научна степен „Доктор“ по професионално направление 2.2. История и Археология (История на България – история на средновековна България), ЦСВП „проф. д-р Иван Дуйчев“ към СУ „Св. Климент Охридски“

Автор: проф. д-р Милияна Каймакамова

Тежестта на нумизматиката в проучването на редица сфери от историята на средновековна България през XIII-XIV в. като стопанство, икономика, държавна уредба, политика, владетелска идеология и т.н. се увеличава все повече, видно от многобройните изследвания и публикации, появили се през последните десетилетия. Те доказват важното значение на нумизматичните находки при решаването или преосмислянето на редица спорни въпроси от българската история. В този ред на мисли бих искала да изтъкна, че дисертационният труд на г-н Тенчо Попов е опит да се даде един по-конкретен и задълбочен отговор на въпроса за сюзеренитета на цар Иван Асен II (1218-1241) над солунския деспот Мануил Комнин Дука и епирския деспот Михаил II Дука, установен след битката край Клокотница, станала на 9 март 1230 г.

Процедурата и произтичащите от нея изисквания и срокове във връзка с провеждането на публичната защита, видно от представената документация, са спазени. При запознаването ми с нея не установих допуснати нарушения на ЗРАСРБ, Правилника за неговото приложение и на Правилника за развитие на академичния състав в СУ „Св. Климент Охридски“.

Г-н Т. Попов е възпитаник на немската гимназия в родния си град Хасково, която завършва през 1981 г. Висшето си образование получава в УНСС по специалността „Международни отношения“ във Факултет „Международни икономически отношения“ през 1988 г. Той е специализирал в следните европейски научни центрове: Рим, Мадрид, Лондон, Берлин, Хага, Залцбург и Грац. В периода 1998-2013 г. е заемал определени длъжности в български държавни административни органи, свързани с неговото

икономическо образование. В последвалите години до настоящата 2021 г. той е финансов консултант на свободна практика. Т. Попов членува в няколко сдружения с идеална цел като Българско нумизматично дружество, Асоциация на византинистите и медиевистите в България и участва в УС на Асоциацията на нумизматичните дружества и на съюза на колекционерите в България.

Научните основания, предметът на изследването и неговата цел са ясно посочени в уводната част на дисертацията. Същевременно в нея е проследена историята на проучванията върху средновековните български монети през периода от началото на XIX в. до най-ново време. Полезни са и таблиците, придружаващи този историографски обзор, защото онагледяват развитието на нумизматичната наука след публикуването на фундаменталните трудове на Н. Мушмов през началото на XX в. Отчетени са големите заслуги на Т. Герасимов за утвърждаването на българската средновековна нумизматика като научна дисциплина, както и приносите на Й. Юркова, Вл. Пенчев, Ив. Йорданов, К. Дочев, Ст. Авдев и Ж. Жекова за нейното по-нататъшно развитие. В дисертацията е направен критичен преглед някои от монетните типове с дискуссионен характер и е посочена методологията, следвана от автора във връзка с тяхната идентификация. По моя преценка този първи опит за очертаване контурите на използваната методология е полезен и за бъдещи нумизматични изследвания, най-малкото защото предизвиква размисъл за общото и специфичното в паричните системи на Византия, България и Сърбия през XIII-XIV в. Опирайки се на нея докторантът предлага нови идентификационни хипотези за някои от българските царски монетосечения, насочващи към определени изводи за историята на средновековната българска държава през посочения период.

В центъра на изследването от една страна са самостоятелните монетосечения на цар Иван Асен II, реализирани в монетарницата в Солун, а от друга – конкретни монетосечения на Мануил Комнин Дука и Михаил II Дука, в които те са изобразени като деспоти на българския цар. Несъмнено по-подробното разглеждане на тази проблематика е от съществено значение за изясняване на редица все още открити въпроси, свързани с последиците за междудържавните отношения на Балканите след 1230 г. и за ролята на Българското царство като основен фактор в тяхното развитие.

В Първа глава от дисертацията, озаглавена „Монетосеченията на цар Йоан II Асен с деспот Мануил Комнин Дука и деспот Михаил II Дука като извор за историята на Солун

и Епир след 1230 г.“, се разглеждат подробно най-напред иконографията на монетите на двамата деспоти с българския цар, изсечени съответно в Солун и Арта-столицата на Епир. Т. Попов убедително доказва, че коронационната сцена на аверса на монетите представя йерархичната зависимост между цар и удостоен от него деспот. Авторът е на мнение, че Солунската монета по категоричен начин идентифицира царската фигура на Иван Асен II, чието име и титла са изписани на български език. Монетата от Арта възпроизвежда същата иконографска сцена с тази разлика, че името и титлата на българския владетел са предадени на гръцки по типичния за епохата начин. Авторът посочва още, че забележително при епирската монета е и по-късното поправяне на матрицата, при което името на Мануил е заменен с това на Михаил. Стига се до извода, че тази приемственост на монетния тип отразява настъпилата фактическа промяна в Епир и Тесалия след 1230 г., когато Михаил II като деспот на Иван Асен II поема управленските функции от Мануил Комнин Дука. С приносен характер са и констатациите на г-н Попов относно въвеждането и упражняването на българската царска власт в Солун и Епир между 1230 и 1237 г. Те са обосновани убедително чрез успешното съчетаването на данните от нумизматичния изворов материал с тези от останалите писмени и веществени паметници.

Тук е мястото да изтъкна, че Т. Попов показва изявен стремеж към активно съвместяване на разнородните извори при разглеждането на основния проблем в своя труд. Тази характерна черта на неговия изследователски подход се откроява още по-ясно във Втора глава на дисертацията. В нея подробно се проследява управлението на Мануил Комнин Дука в Солун като деспот на българския цар. На анализ са подложени данните от актовия материал, епиграфските, агиографските, и историческите произведения. Тази глава стои в центъра на изследването напълно основателно. Тук е направена характеристика на управленския статут на Мануил Комнин Дука, разкрита е църковната унификация между Търново и Солун, приведени са нови доказателства в полза на тезата за архиерейството на българина Михаил Братан в Солун във времето между 1230-1235 г. Важно място е отделено и на въпроса за участието на деспот Мануил Комнин Дука в антилатинския българо-никейски съюз от 1235 г. То е оценено от Т. Попов като принудителен акт, произтичащ от поетите с договора ангажменти на неговия съюзерен – Иван Асен II. Обезвластяването на Мануил Комнин Дука като деспот на Солун от българския цар през 1237 г. и възстановяването на имперския статут на града с провъзгласяването на Йоан Комнин Дука за император се обяснява с настъпилата

промяна в разположението на политическите сили на Балканите и с новата стратегия на цар Иван Асен II. Според дисертанта те е целяла създаването на българо-гръцка империя на основата на брачната политика му политика със солунската имперска династия на Комнините. В края на Втора глава се предлага една възможна хронология на политическите и църковни събития в Търново и Солун.

Предмет на изследване в трета глава е управлението на Михаил II Дука в Епир като деспот на българския цар. Опирайки се на нумизматичните данни дисертантът е на мнение, че то започва към края на 1230 или най-късно в началото на 1231 г. Тук са представени и съществуващите основни хипотези в науката относно началото на управлението на Михаил II Дука в Епир, поставено първоначално в 1237 г., след това към 1230/1231 г. или 1236 г. Отчетени са и съществуващите различия в изследванията по въпроса за произхода на деспотската титла и характера на политическата власт в Епир при Михаил II Дука. Отново въз основа на неговото монетосечене се доказва, че той е получил въпросната титла от българския цар, а не от латинския или никейския император, кавито хипотези са изказани във византистиката. Изработената от Т. Попов таблица е много полезна, защото обобщено представя информацията от изворите за продължителността на управлението на Михаил II Дука като деспот. С приносен характер се отличават и неговите наблюдения върху изворите, които доказват българското върховенство над Епир. За първи път се изпозва медальон на Михаил II Дука в качеството му на „ортодоксален“ деспот, както и един сребърен пръстен с български надпис, принадлежащ на неизвестен за историята „костурски епископ“.

Заклучението на труда има оригинален характер. В него са сумирани наблюденията и изводите на автора за спецификите на деспотската титла през първата половина на XIII в. Изтъква се, че придобиването на управленски права заедно с деспотската титла от страна на Мануил Комнин Дука и Михаил II Дука се създава исторически прецедент, който десетилетие по-късно се превръща в устойчива политическа практика.

Към дисертационният труд са приложени десет карти, придружени с кратки обяснения от страна г-н Т. Попов, които създават представа за българската върховна власт в Солун, Епир и Тесалия според различните изследвания. Това географско онагледяване е още едно доказателство за задълбочения характер на неговото изследване.

Научният апарат се отличава с прецизност, а използваните извори и литература са цитирани коректно. Според установените изисквания в библиографията са обособени две основни части, а именно: извори и използвана литература. Те са свидетелство за отличната осведоменост на Т. Попов в обемната българска и чужда литература, посветена на изследваната от него проблематика.

Горепосочените приноси на дисертационния труд ми дават основание да дам своя положителен вот за присъждане на образователната и научна степен „ДОКТОР” по професионално направление 2.2. История и археология (История на България – История на средновековна България) на ТЕНЧО НИКОЛОВ ПОПОВ.

/проф. д-р Милияна Каймакамова/

16. XII. 2021 г.

София.